

לא מבינים במספרים? תתחילו לשאול

מעטים משקיעים מחשבה באפיקי החיסכון לפנסיה, הן בשל חוסר ידע, הן בשל הנטייה להדחיק והן בשל הערפול שלא פעם נוקטים גופי ההשקעה. באוצר מבקשים להגביר את מודעות החוסכים לצורך לבחור פנסיה רב-מסלולית שתאפשר להם להתאים את אופי החיסכון לגילם ולמצבם האישי, אך בינתיים מעטים יודעים כיצד לעשות זאת, ועוד פחות מנצלים את האפשרויות המעטות הקיימות

אפרת אהרוני 20/5/08

האם מה שטוב לבן 30 טוב גם לבן 50 ו-60? כשמדובר בתזונה הצרכים משתנים, כשמדובר בסגנון חיים ובהרגלי בילוי קיים הבדל וגם כשמדובר בחיסכון פנסיוני, הדרישות כנראה שונות.

ההנחה המקובלת טוענת כי ככל שאדם צעיר יותר, מוטב לו להגדיל את הסיכון בחיסכון לטווח ארוך באמצעות הגדלת הרכיב המנייתי. בגיל מבוגר קטן הסיכוי להפחית מזקים, במידה שהם מתרחשים - לכן הפנייה היא לרוב לאפיקים סולידיים יותר. אלא שבישראל, שבה לא רק המודעות לחיסכון פנסיוני נמוכה אלא גם המודעות לצורך בהתאמת החיסכון לשלב החוסך בחיים, נראה כי מעטים המשקיעים מאמץ במציאת מסלול הולם; מה גם שהיצע המסלולים, נכון להיום, עדיין אינו מספק.

בינאר האחרון מנה שוק החיסכון לטווח ארוך 400 מיליארד שקל", מדגים גיל וייסמן, מנכ"ל ישיר ניהול קופות גמל, את הסיכונים שבחיסכון לא מתאים בגיל מתקדם. "נפילה ממוצעת של 5.5% נרשמה בשווי קופות הגמל בשלושת החודשים הראשונים של השנה, כלומר 22 מיליארד שקל: בהתחשב בעובדה ש-60% מהנכסים מוחזקים בידי בני 60 ויותר, יוצא שרק האוכלוסייה המבוגרת הפסידה 13-15 מיליארד שקל בשלושה חודשים. אם המדינה הייתה מאבדת כזה סכום, היה כבר מי שקורא להקים ועדת חקירה".

במסמך שפרסם בדצמבר האחרון אגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון של משרד האוצר, מתואר בפירוט חזון הפנסיה הרב-מסלולית - שמאפשרת לקרנות הפנסיה להציע לעמיתיהן מסלולי חיסכון פנסיוני מגוונים המותאמים לקבוצות הגיל השונות של האוכלוסייה. עיקר השינוי סובב סביב היחס בין תשואה לסיכון שהן מציעות לעמיתים לגיל החוסכים, במטרה להתאים את אופי החיסכון הפנסיוני להעדפות השונות של הצרכנים. "מתן אפשרות לעמיתים לבחור את תיק ההשקעה מצטרף אפוא לאפשרויות הבחירה הנוספות הניתנות להם", מזכיר המסמך, "ובניהן האפשרות לבחור את ספק החיסכון ואת תזרים ההכנסה בגיל הפרישה (קצבתי או הונית)".

"הציבור סובל מבורות מוחלטת", טוען וייסמן, "ל-58% אין מודעות לנושא ואנשים לא יודעים מה יש להם או אין להם. הלקוח צריך קצת להתעניין וליצור לעצמו מסלול בטוח. אלא שהשחקנים בשוק תכננו הכספים מעדיפים לשמור על קופסה שחורה; קיימות היום כל כך הרבה אפשרויות וקשה לדעת מי נגד מי".

"כמה אנשים כבר פנו אל הסוכן שלהם מאז נפתחו האפשרויות לשנות את מסלול ההשקעה והביטוח?", אומר רו"ח אמיר גבאי, מומחה למיסוי ופרישה ומנכ"ל B4 יועצי פרישה בע"מ. "מעט מאוד - הרוב עדיין מסמנים אוטומטית 'מסלול בסיסי' במקום להתאים לעצמם את מסלול הפנסיה כמו שצריך. אף אחד לא טורח לעשות שינוי והתאמה של המוצר, אנשים הרי גם לא קוראים את הדוחות שהם מקבלים מהקרנות. ובפעל קיימת הרי שונות אדירה לא רק בין מסלולים שונים אלא גם בהגדרות - מהי למשל הגדרת יתום, או ידועה בציבור? ההבדלים יכולים להיות עצומים ואדם צריך לדעת לאיזה עסק הוא מכניס את עצמו ל-30 שנה".

כיצד צריך מסלול החיסכון להיראות מתוך בחירה? במהלך רוב השנים ממליץ וייסמן להישאר עם שיעור מניות גבוה: "אחרי כל נפילה בשוק ההון באה עלייה מאד משמעותית, גם אם זה לוקח זמן. אם הצעירים ייבהלו ויפנו למסלולים סולידיים, הם ייפגעו בטווח הארוך: הם יכולים להגיע ל-50% עד 60% יותר צבירה אם ממנפים את החיסכון במסלול המנייתי. רק בכמה החודשים האחרונים", הוא ממחיש, "הפער בין חיסכון בשוק המניות לעומת אפיקים סולידיים הוא בין 11% ל-5%. בטווח הארוך, ההפרש הוא יותר מפי שניים בחיסכון. אלא שאם נקלעים לתנודת שוק הון כלפי מטה ובדיוק צריך את הכסף", הוא מזכיר, "אתה בבעיה גדולה. כך שלמעשה, בשוק החיסכון לטווח ארוך אם אתה נמצא שנים באותו אפיק אתה חוטא לשני הצדדים".

"רק לאחרונה פנתה אליי ליעוץ צעירה בת 30 עם תינוק", מדגים גבאי את חוסר המודעות לאפשרויות הטמונות בשלבים מוקדמים בחיים, "וביקשה לדעת מה תמהיל ההשקעה הרצוי עבור הרך הנולד. השבתי לה, 'גשי לבנק ותרכשי קרן נאמנות מנייתית'. מנהלת הבנק, בתגובה, שאלה אותה - 'מי חסר האחריות שאמר לך לעשות דבר כזה?'

"חיסכון לטווח של 20 שנה מהיום חייב שיהיה בו מנוע צמיחה להתגבר על עלויות דמי ניהול, אינפלציה ויוקר המחיה. אם מוצרי המזון מתייקרים ב-20%-10%, איזה עוד מסלול יכול לחפות על השינויים האלה בעתיד? בטווח ארוך מסלול מנייתי יביא לתוצאות טובות בהרבה ממסלול ללא מניות בכלל - זה רק עניין של שינוי תפיסה".

במשרד האוצר מודעים לבעייתיות ומעלים את הנושא על סדר היום, הגם שכבר כמה שנים יש מגוון רחב של מסלולי השקעה שהציבור לא משתמש בו, כשגם קרנות הפנסיה מתחילות להיכנס לעידן הרב מסלולי. "נראה כי יש מקום להגדיל את מעורבות הציבור בבחירת מסלול החיסכון הרצוי לו לעת פרישה תוך שיפור הידע וההבנה שלו בנושא", מדגיש המסמך, "ראוי שמסלול החיסכון של אדם המתקרב לגיל הפרישה יהיה שונה מזה של צעיר, תוצאת ההבדלים ביניהם במטרות החיסכון ובסיכונים הגלומים בו; אף על פי כן ברוב קרנות הפנסיה או בקופות הגמל אין עדיין אפשרות לביצוע חסכון רב-מסלולי, כך שצעירים ופנסיונרים חוסכים באותה קופה או קרן".

בצ'ילה זה עובד מצוין

ומה קורה בעולם? פנסיה רב-מסלולית, המותאמת בין השאר לבני קבוצות גיל שונות, התפתחה בשנים האחרונות בשבדיה, אסטוניה, פרו, לטביה, סלובקיה וצ'ילה, המהווה במיוחד מודל ליישום בזכות הזמינות הגבוהה של המידע הרב על מערכת הפנסיה במדינה זו.

"על פי עדויות ממדינות שונות", מנסים באוצר ללמוד מהניסיון, "אף שלפרטים יש אפשרויות לבחור בעצמם את מסלול ההשקעה רבים מהם נמנעים מהבחירה. עם זאת נמצא כי במדינות שבהן ננקטו צעדים נמרצים להנחלת מידע פיננסי ונעשו מאמצי שיווק מקיפים מצד מנהלי הקרנות והממשלה, יותר ויותר חוסכים בחרו את מסלול הפנסיה הרצוי להם".

את המדינות שהנהיגו פנסיה רב-מסלולית מסווגים באוצר לשתי קבוצות עיקריות על פי היקף אפשרויות הבחירה הניתנות לעמיתים: אוסטרליה ושבדיה, למשל, מציעות לעמיתים מגוון רחב של אפשרויות השקעה - בעוד במדינות דרום-אמריקה, מרכז אירופה ומזרחה מגוון האפשרויות מצומצם הרבה יותר, בעיקר מטעמי זהירות ושמרנות.

האם פועל המשרד מספיק כדי להפנות את המבוגרים לאפיקי השקעה מתאימים להם? "אנו פועלים לעידוד מעורבות הציבור, צעירים ומבוגרים כאחד, בהשקעה בחיסכון פנסיוני", נכתב בתגובה שנשלחה ל"גלובס" מאגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון. "עידוד מעורבות הציבור בהשקעה זו אינה מכוונת דווקא לקהל החוסכים המבוגרים והיא נדרשת גם קודם לגיל הפרישה, שכן אז מצויים בידי הצרכן כלים רבים יותר להשפיע על החיסכון לטווח ארוך.

"כיום, רמת המודעות של הציבור הישראלי לנושא החיסכון הפנסיוני אינה מספקת בקרב כל שכבות הגילאים באוכלוסיה - ולכן האגף פועל להגברתה, בין אם באמצעות התקשורת, אתר האינטרנט של האגף ובין אם באמצעות היועצים הפנסיונים, חברות הביטוח וקרנות הפנסיה.

"תמהיל השקעות המשתנה בהתאם לגילו של החוסך קיים עד כה רק במספר מצומצם של חברות ואחת ממטרות האגף היא לעודד את התפתחותם בקרב כלל החברות מתוך רצון לעודד התאמה פיננסית למצבו או לגילו של כל פרט".

טיפים לחיסכון נכון לפרישה

גיל וייסמן ואמיר גבאי מנסים לעשות מעט סדר בבחירת המסלול המתאים לחיסכון לפרישה:

1. שינוי תפיסה: 1. קבלת החלטות לטווח רחוק כל כך נראית אולי מדע בדיוני - אבל המציאות מגיעה מהר הרבה יותר מהמתוכנן. שנייה לפני שיושבים ומתכננים, כדאי לזכור את חשיבותן של ההחלטות שאנו עומדים לקבל ומידת השפעתן על חיינו, לא להתעצל ולהקצות להן את הזמן והחשיבה הנדרשים.

2. כמה דרוש למחיה שוטפת? קודם כל צריך לבדוק כמה צריך למחיה שוטפת, ולהקצות בהתאם אפיק חסר סיכון, שלא מושפע משוק ההון.

3. להתכונן להוצאות בלתי צפויות: בשלב השני, בוחנים את שאר הכסף ובודקים את השימושים שלו. צריך להגדיר מה נועד להוצאות בלתי צפויות (כמו הוצאות בריאות) וצריך להישאר נזיל וסגור רק לטווח קצר - גם סכומי כסף אלה לא יושפעו משוק ההון.

4. מניות - לטווח ארוך: כשמדובר בחיסכון שמטרתו ארוכת טווח, כמו ירושה לילדים או השקעה אחרת, כדאי לסמוך לאורך זמן על שיעור גבוה של מניות.

5. ניהול נכון של כספי פרישה: בגיל פרישה צריכים העמיתים לטפל בארבעה פרמטרים: להשאיר שליטה בכסף (חיסכון הוני ולא רק קצבתי), להקטין סיכונים (באמצעות מסלולים עם פחות תנודתיות), לשמור חלק משמעותי מהכסף באפיק נזיל שיוכל לעמוד לרשותם ולהשאיר את הכסף במקלט המס, באמצעות גורם מקצועי שיסביר לו היכן יימנע מגבייה מיותרת".